

etiamsi conjugium unius viri cum multis uxoribus, non repugnet, primo fini matrimonii, id est, prolis propagationi, et educationi, cum facile possit unus vir ex multis feminis liberos procreare, et alere, tamen aliis finibus aperte repugnat.

Nam secundus ille finis, qui est socialis cohabitatio, et domus gubernatio, non parum impeditur per uxorum multitudinem. Siquidem uxor, licet sit viro subjecta, non tamen ut famula, sed ut socia, et collateralis: et ideo ipsa quoque in domo principatum habet, ut fuisse tradit Chrysostomus hom. 20. in epist. ad Ephesios: et idem probat S. Thomas. 1. par. quest. 92. art. 3. ex ipsa productione mulieris: ideo enim non ex capite, neque ex pedibus, sed ex latere formata est, ut neque dominetur viro, neque subjiciatur instar ancillae, sed socia sit, et collateralis. Quod etiam testantur honorum vocabula. Regum enim uxores reginae, et angustorum angustae dicuntur. Jam vero omnis principatus sua natura diligit singularitatem, ut Augustinus docet lib. de bono conjugali cap. 17. repugnat igitur Matrimonio, ut unius viri plures sint conjuges.

Atque hinc intelligimus argumentum Augustini loco citato, quo ipse probat, non ita esse contra rationem, si unus vir plures uxores habeat, quemadmodum est contra rationem, si una mulier multos viros habeat: quia non est contra rationem, ut unus Dominus multos servos habeat; cum sit contra rationem ut unus servus multos habeat Dominos; intelligimus, inquam, hoc argumentum non probare, non esse absolute contra rationem, ut unus vir multas uxores habeat: siquidem magnum est discrimen inter subjectionem servorum ad Dominum, et subjectionem uxoris ad virum; sed tantum probare, minus esse absurdum, ut unus vir plures uxores, quam ut una mulier plures viros habeat, cum vir sit caput mulieris, non contra mulier viri.

Tertius finis, qui est remedium contra concupiscentiam, impeditur etiam per istam polygamiam unius viri cum multis uxoribus. Nam sine dubio non potest unus vir ita debitum reddere multis uxoribus, atque reddere uni, et videtur, ut in tertia ratione diximus, iniquitas quaedam, ut uxor se totam viro tradat, vir autem non se totum uxori. Et praeterea cum vix fieri possit, ut non magis una diligatur, quam altera, inde rixae, et contentiones ex hac polygamia facile nasuntur.

tar: sicut etiam inter sanctas feminas, Saram et Agar, Liam, Rachelem natas esse, Scriptura testatur, Genes. 46. et 30. et inter Annam et Phenennam, I Reg. 1. Neque verum est, quod scribit Durandus, ejusmodi rixas per accidens oriri, ex pravitate scilicet feminarum. Non enim contrario potius per accidens fieret, ex bonitate feminarum, si ea non orirentur, cum eas polygamia secum afferat.

Quartus denique finis, nimirum sacramentum, sine controversia polygamia repugnat.

His accedit prima institutio: si enim polygamia naturae conformis esset, sine dubio Deus initio illam insituisset, cum et esset eo tempore maxime necessaria ad propagandum genus, et naturalis origo tunc formaretur. At e contrario, Deus initio monogamiam insituit ut in prima ratione ostendimus; non enim igitur polygamia secundum naturam.

Quintum argumentum sumi potest ex Ecclesiae consuetudine. Si enim polygamia Christianis licita esset, aliquod exemplum proferretur probatorum Christianorum, qui plures simul conjuges habuissent. Mirabile enim est, exempla patriarcharum, ut Lutherus dicit, semper fuisse libera, et licita: et tamen nullum probum virum nominari posse, qui in totis 1500. annis exempla illa imitatus cum laude fuerit.

Quid? quod non solum Christiani semper monogamiam coluerunt, sed etiam ethnici apud Romanos. Nam in jure civili ab imperatoribus gentilibus infamia nota, aliisque poenis polygami afficiuntur, ut patet ff. de his, qui notantur infamia leg. 1. item c. de incestis nuptiis, leg. cum qui. Aristoteles etiam tum in politicis, tum in utroque economico, monogamiam praecipit. Sed de his haecenus.

CAPUT XI.

Soleitur argumentum adversariorum, ex Patriarcharum exemplo ductum.

Sed argumentum solvendum est Lutheri, et Anabaptistarum, quod ab exemplo Abraham, Jacob, David, aliorumque patriarcharum sumitur, quos et uxores multas habuisse, et simul Deo gratos, atque acceptos fuisse constat. Quod argumentum variis modis dissolvi solet.

Quidam enim docent, Patriarchas unam tantum uxorem legitimam habuisse, caeteras vero, concubinas eorum fuisse. Id quod probant, primum ex illis verbis Judaeorum Joan. VIII: *Nos ex fornicatione non sumus nati* (1); videntur enim significare voluisse Euthymio interprete, se non descendere ex Agar concubina Abraham, sed ex legitima ejus uxore Sara.

Deinde, quia Scriptura passim concubinas appellat mulieres illas, quae praeter uxorem Patriarchis adhaerebant; neque filios earum haeredes fuisse docet, ut patet ex illis verbis Genes. XXV: *Dedit Abraham emeta, quae possiderat, Isaac; filius autem concubinarum largitus est munera* (2).

Ultimo ex Patribus. Nam Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 4, cum factum Abraham defendere vellet, qui ex ancilla filium quaesierat, vivente Sara uxore, tres affert excusationes. Prima est, quod eo tempore nondum adulterium lege prohibitum esset. Secunda, quod amore posteritatis, non ardore libidinis id fecerit, et de consensu uxoris, et tandem ejus rei poenitentiam egerit. Tertia, quod id egerit ad aliquid futurum significandum, juxta Apostolum ad Galat. IV.

Sanctus etiam Augustinus lib. II. contra adversarium Legis et Prophetarum cap. 9, lib. XXII. contra Faustum cap. 30. et lib. XVI. de Civit. Dei cap. 25, idem crimen Abraham a Manichaeis objectum excusat, quod non libidine, sed prolis gratia, idque uxore cogente fecerit. Potuisset autem uno verbo crimen diluere, si existimasset Agar veram conjugem Abrahami fuisse.

Denique S. Leo epist. 92 ad Rusticum Narbonensem, cap. 4. distinguit inter uxorem et concubinam, ac docet concubinam, non esse veram uxorem, ita ut si quis habens concubinam, ducat aliam in uxorem, ille non censetur duplicare conjugium: ponit autem exemplum de Sara, et Agar. Quare videtur sensisse, Agar non veram fuisse Abraham conjugem.

Sed haec sententia est improbabilis, nec difficultatem solvit. Nam quidquid sit de Sara, et Agar, certe Lia, et Rachel duae verae conjuges erant Patriarchae Jacob, utraque enim libera erat, et utraque uxor perpetuo nominatur: et idem dici potest de Anna, et Phenenna uxoribus Helcanae, et aliis permultis.

Deinde, quis credat Patriarcham Abraham virum sapientissimum, et sanctissimum, imo parentem omnis sanctitatis, et in Scripturis ab Apostolis, et Prophetis, et ab ipso Christo semper cum honore nominatum, vel ignorasse adulterium esse peccatum, vel adigi potuisse consensu conjugis, aut alia ulla de causa, ad id perpetrandum, quod peccatum esse non ignoraret.

Adde, quod si non fuissent illae verae uxores Patriarcharum, oporteret dicere patriarchas non tantum semel, aut iterum ex humana fragilitate, sed toto fere vite tempore, idque palam, et ex professione peccasse: illas enim mulieres perpetuo, et publice retinebant.

Praeterea Deus ipse dicit Davidi, II Reg. XII: *Dedi uxores Domini tui in sinum tuum* (3): at quomodo, quaeso, Deus adulterii auctor esse potest?

Denique beatus Paulus ad Galat. IV. scribit, duos filios Abraham significasse duo Testamenta, sive duos populos; et sicut Abraham unum filium habuit ex libera, id est, Sara, alterum ex ancilla, id est, Agar, ita Deum habuisse duos populos, unum ex Synagoga serva, alterum ex Ecclesia libera. Significavit igitur Agar Synagogam. Ad Synagoga non fuit adulterina conjunctio Deo copulata, sed legitima; ergo et Agar, si vera est significatio, non fuit adultera concubina, sed legitima conjux Abraham.

Neque argumenta illa concludunt; nam illud: *Nos ex fornicatione non sumus nati*, intelligi debet de fornicatione spirituali, quae est idololatria, non de fornicatione carnali, ut hunc locum S. Augustinus recte exponit: ideo enim illi addunt: Sed unum Patrem habemus Deum. Ac si dixissent: Nos non descendimus ex Gentibus idololatriis, qui cum multis Diis fornicantur, sed ex patriarchis unius Dei cultoribus.

Deinde idem patet ex verbis superioribus: supra enim dixerant, se Patrem habere Abraham, et inde concludunt postea, se non esse ex fornicatione; ita ut idem sit esse ex Abraham et non esse ex fornicatione. At si ageretur de fornicatione carnali, et per fornicationem intelligeretur conjunctio cum Agar, fuissent ex fornicatione, etiamsi fuissent ex Abraham. Si vero agatur de spirituali fornicatione, id est, de idololatria, verissime dicuntur non esse ex fornicatione, qui sunt ex Abraham,

(1) Joan. VIII, 41. — (2) Gen. XXV, 5. — (3) II Reg. XII, 8.

quia Abraham idololatra non fuit, sed unius Dei fidelissimus cultor.

Neque secundum argumentum concludit. Nam in Scriptura etiam vera, et legitima uxores aliquando dicuntur concubinae, et ipsae concubinae dicuntur uxores. Siquidem Genes. xvi. Agar dicitur uxor: Genes. xxi. Cethura dicitur etiam uxor, et paulo post tam ipsa, quam Agar dicuntur concubinae: et Judic. xix. uxor vera, et legitima, imo et unica ejusdem levitae, nunc uxor, nunc concubina nominatur.

Erant autem duo genera uxorum, tum apud Hebræos veteres, tum etiam apud gentiles. Quaedam, quae ducebantur non solum ad procreandos liberos, sed etiam ad societatem omnium honorum, et totius domus gubernationem; atque harum tantum filii erant haeredes; et haec proprie dicebantur matres familias. Quaedam erant legitima etiam uxores, sed non admissae ad societatem honorum, et domus gubernationem; et haec neque matres familias dicebantur, neque earum filii haeredes erant; et haec tum uxores, tum concubinae nominabantur.

Id in usu fuisse apud Hebræos, patet ex cap. xxv. Gen. supra citato. Apud gentiles autem fuisse in more positum, perspicuum est ex Gellio lib. xviii, cap. 6.

Et hoc modo exponit Gratianus dist. 34. can. Omnibus, canonem ultimum Concilii Toletani, ubi dicuntur admitti posse ad communionem ii, qui una muliere contenti sunt, sive ea sit uxor, sive concubina: dicit enim concubinam vocari eam, quae vere esset uxor, sed privatim ducta, sine legalibus instrumentis.

Ad tertium argumentum ex Patribus desumptum, respondeo, Ambrosium variis modis Abrahamum defendere conatum esse, sed in ultima responsione veram defensionem posuisse. In ultima enim responsione aperte scripsit, conjugium Abrahæ cum Agar non fuisse peccatum, sed mysterium: Deus enim ita fieri voluit ad aliquid futurum significandum, ut Apostolus exponit Galat. iv. Ex quo intelligimus, Ambrosium existimasse, conjugium cum pluribus uxoribus aliqui illicitum, Dei dispensatione factum esse licitum: quae est solutio, quam postea Innocentius III et Scholastici secuti sunt.

Porro S. Augustinus in locis citatis non dicit, Agar non fuisse uxorem, aut conjunctionem Abrahami cum ipsa fuisse adulte-

rium, sed solum dicit, eum non peccasse peccato libidinis, quia solum ob amorem prolis, et ex consensu uxoris aliam mulierem cognovit.

At, inquam, potuisset uno verbo crimen depellere, si dixisset, Agar veram conjugem fuisse, et eo tempore licitam fuisse polygamiam. Respondeo hoc alibi dixit Augustinus. Nam in lib. xvi de Civit. Dei cap. 38. aperte scripsit, Jacob patriarcham quatuor uxores habuisse, quia eo tempore nulla lex id prohibebat: et lib. xxii. contra Faustum cap. 47. dicit eo tempore id non fuisse contra leges, neque contra consuetudinem, et ideo fuisse licitum. Sed quia Manichæi præcipue objiciebant patriarchis libidinem, ac petulantiam, idcirco S. Augustinus, et sæpius, et fusiis demonstrare conatur, patriarchas non lubrico carnis, sed amore posteritatis operam uxoribus dedisse.

Quod ad S. Leonem pertinet, distinguit ille uxorem a concubina, et liberam ab ancilla, et concubinam ita accipit, ut ea non vera uxor intelligatur: sed cum exemplum affert Saræ et Agar, de libera et ancilla loquitur. Neque necessario sequitur, ut velit esse omnino eandem, ancillam et concubinam, liberam et uxorem: nam et multae sunt concubinae, quae tamen sunt liberae; et multae sunt ancillae, et tamen uxores. Quare ad exempli a S. Leone allati veritatem, satis est, si Agar ancilla fuerit Abrahæ, quod est verissimum; non autem necesse est, ut eadem uxor non fuerit. Fateor tamen Leonem obscurius, et duriuscule loqui: unde lib. II. de Conciliis cap. 8. cum explicarem can. 17. Concilii Toletani I. dixi, Agar ex sententia S. Leonis non fuisse veram Abrahæ uxorem, sed concubinam tantum; secutus nimirum Glossam in canonem, Non omnis 32. qu. 2. sed in re dubia pius existimo, Leonem exponere, ut jam feci.

Est igitur alia sententia aliorum, qui non solum docent, feminas illas patriarcharum veras, et legitimas uxores fuisse, sed etiam affirmant id non esse prohibitum, nisi jure positivo evangelico. Quam sententiam esse volunt sanctorum Patrum Hieronymi, et Augustini.

Hieronymus enim in epist. ad Oceanum de Monogamia clericorum, sic loquitur: « Sciebat, Apostolus, lege concessum, et exemplo Patriarcharum, ac Moysi, familiare populo noverat in multis uxoribus liberis spargere. » Hæc ille: non igitur contra legem ullam, sed

potius secundum legem erat polygamia, temporibus Hebræorum.

Augustinus lib. iii. de doct. Christ. cap. 12: « Sufficienda, inquit, prolis causa, erat uxorum plurium simul uni viro habendarum inculpabilis consuetudo. » Et lib. vi. de Civ. Dei cap. 38: « Eo tempore multiplicanda posteritatis causa multas uxores habere lex nulla prohibebat. » Denique lib. xxii. contra Faustum cap. 47: « Peccata alia sunt contra naturam, alia contra morem, alia contra præceptum. Quæ cum ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus uxoribus simul habitis objicitur sancto viro Jacob? Si naturam consulas, non lasciviendi, sed generandi causa illis mulieribus utebatur: si morem, illo tempore, et in illis locis hoc factitabatur: si præceptum, nulla lege prohibebatur. » Hæc ille.

Hæc tamen sententia, repugnat Innocentio III. cap. Gaudemus, de divort. ubi dicit nulli unquam fuisse licitum sine divina dispensatione, plures simul uxores habere: repugnat etiam Chrysostomo homil. 56. in cap. xxx. Genesios, ubi dicit, consuetudinem plurium uxorum habendarum fuisse malam, et ideo a Christo abolitam; sed Patribus antiquis fuisse licitam, quia a Deo permissam: repugnat quoque Ambrosio, qui ut supra vidimus, non potuit Abrahamum excusare ab adulterii crimine nisi ratione mysterii, nimirum, quia Deus dispensaverat in lege monogamiae ab initio instituta.

Præterea si solo jure evangelico positivo, non autem jure naturali prohibita esset polygamia, liceret hoc tempore infidelibus plures uxores habere: neque enim illi tenentur particularibus legibus Evangelii, antequam Christiani fiant. Ad post Christi adventum, et prædicationem, omnibus hominibus illicita est polygamia, ut ex eo patet; quod si infidelis polygamas ad Baptismum veniat, cogitur dimittere uxores omnes, præter primam; quia indicat Ecclesia solum conjugium cum prima verum esse Matrimonium, ut patet ex cap. Gaudemus de divort.

Nec responderi potest, ejusmodi infideli cogi post Baptismum dimittere uxores præter unam, quia lex Christiana prohibet, ne quis habeat plures simul uxores, etsi id in gentilitate licitum fuerit. Nam lex Christiana prohibet etiam dirimi vera matrimonia: ac proinde si illa fuissent vera matrimonia, non dirimerentur ab Ecclesia, sed solum præcipereetur ejusmodi homini, ne deinceps

alias uxores duceret, nisi omnibus illis mortuis, quas ante duxisset: quemadmodum fieri videmus in matrimoniis contractis ab infidelibus, in gradibus ab Ecclesia prohibitis. Nam quia lex Ecclesie non obligat infideles, matrimonia censentur legitima, nec dirimuntur, cum illi veniant ad fidem, etiamsi dirimerentur, si post Baptismum acceptum fierent; quod totum ex eodem cap. Gaudemus, cognoscere licet.

Denique refellitur argumentis omnibus, quæ in quarta ratione facta sunt.

Neque Hieronymus, et Augustinus nobis adversantur: eorum enim sententiæ verissimæ sunt, posita dispensatione divina, quam nos cum Innocentio et Scholasticis ponimus. Ea enim dispensatione posita, non erat contra legem, imo erat secundum legem Mosis scriptam, matrimonium cum pluribus simul uxoribus: consuetudo quoque illius temporis erat inculpabilis, ut Augustinus dicit. Et denique eadem dispensatione vigente, non erat contra naturam, plures uxores ducere, sed tantum eas ducere lasciviendi causa; et ideo recte dicit Augustinus, conjugia Patriarcharum non fuisse contra naturam, quia non fiebant lasciviendi, sed gignendi causa.

Est igitur tertia sententia Scholarum communis, patriarchis ex divina dispensatione licuisse plures uxores ducere. Sed quoniam de hæc etiam re variae sunt opinionæ, et alii quidem volunt singulis Patribus peculiarem adfuisse divinam inspirationem, qua intelligerent licere sibi divina dispensatione pluribus uxoribus jungi, alii volunt satis fuisse, si primis Patriarchis divina inspiratione innotuerit ea dispensatio, et rursus alii hanc dispensationem tantum cum populo Dei, alii cum omnibus gentibus factam docent: exponam paucis propositionibus, quid mihi in hac re probabilius videatur.

Prima propositio: « Circa polygamiam tam uxoris cum multis viris, quam viri cum multis uxoribus, nullus homo dispensare potest, et maxime post Evangelium prædicatum. » Patet: quia polygamia prohibita est primum jure divino naturali, et deinde jure divino evangelico: non potest autem inferior dispensare in lege superioris proinde nec homo in lege Dei.

Secunda: « Potest Deus dispensare circa polygamiam unius viri cum pluribus uxoribus, non autem unius uxoris cum multis viris. » Ratio est, quia duo genera præceptorum ad jus naturæ pertinent. Quaedam uni-

versalia, et communissima, quae sunt veluti principia prima juris naturae. Quaedam alia, quae ex primis tanquam conclusiones derivantur. Et quidem priora illa, continent ita universaliter regulam rectitudinis, ut in nullo casu mutatione ulla indigeant, et ideo sunt omnino indispensabilia; qualia sunt praecepta Decalogi. Posteriora autem continent quidem regulam rectitudinis; sed aliquando mutatis circumstantiis rerum, et personarum, utile est legem mutari; sed tamen etiam tunc mutari non potest nisi ab eo, qui illam posuit.

Jam igitur polygamia feminae unius cum multis viris pertinet ad prima illa principia juris naturae, nec per ullam mutationem circumstantiarum potest fieri bona, quia repugnat, ut supra ostendimus, omnibus finibus matrimonii; ideo in illam nulla cadit dispensatio.

Dices, quid si sola esset una mulier inter homines, et ea esset nupta viro sterili: nonne oporteret eam ea dispensare, ut haberet alteri viro, ne mundus interiret?

Respondeo, non esse periculum ut talis casus accidat: Deo enim curae est providentia generis humani. Alioqui etiam quaerere possemus num deberet pater filiam uxorem ducere, aut filium matrem, si nulli alii inter homines superessent. Sed dato etiam illo casu, potius dispensandum cum ea esset, ut solveret vinculum cum priore marito, quam ut duos maritos haberet.

Porro polygamia unius viri cum multis uxoribus, ad posterius genus praeceptorum pertinet: quia, ut diximus, non repugnat primario fini, sed secundo tantum; et fieri potest, ut aliquando utile sit ad consequendum primarium finem, continere secundarium: et ideo in illam legem eadem potest dispensatio, sed Dei tantum, ut diximus, non hominum.

Tertia propositio: « Ut Deus dicatur dispensare circa polygamiam, non requiritur externa aliqua locutio, vel Scriptura, nec sufficit quod recta ratio dicat alicui illam esse licitam: sed requiritur peculiaris inspiratio Dei. »

Prima pars probatur, quia qualis est lex, talis etiam requiritur dispensatio. Lex autem prohibens polygamiam tempore patriarcharum, non erat scripta in ullo libro, sed solum impressa in mentibus: libros enim Scri-

pturae sacrae a Mose initium habuisse, certum est.

Secunda pars probatur, quia lex prohibens polygamiam, non erat solum naturalis, quia conformis rationi rectae, sed quia Deus speciali inspiratione docuerat Adamum, quae esset natura Matrimonii a se instituti, et proinde se velle ut monogamiam contineret. Nam secundaria ista praecepta juris naturae, non habent vim coactivam, nisi specialiter a Deo, vel ab aliquo principe sanciantur; sed solum obligant quatenus recta ratio docet ita esse faciendum, vel non faciendum, ut S. Thomas docet in 4. sentent. dist. 33. quest. 1. art. 1. ad 2. Sicut igitur speciali inspiratione sancita fuerat a Deo lex monogamiae, ita speciali inspiratione opus erat in eius dispensatione.

Quarta propositio: « Dispensatio circa polygamiam, indicata est a Deo primis aliquot Patribus; deinde illorum verbo, aut exemplo, ad ceteros pervenit. »

Probatur, quia jam tempore Abrahae, et deinceps postea res erat omnibus nota, adeo, ut Sara Abrahamum induceret ad secundam uxorem ducendam. Neque enim credibile est, Saram feminam sanctissimam hoc facturam fuisse, nisi id licitum esse scivisset; neque verisimile est, illi primum hoc a Deo indicatum. Pari ratione Laban obtulit Jacobo duas filias; et rursus illae obtulerunt eidem duas alias uxores; neque ipse miratus est, aut dixit, non licere. Et denique Moses in Deuteronomio, tamquam de re nota, et passim licita loquitur, cum ait: *Si fuerint alicui duae uxores, una dilecta, altera odiosa, etc.* (1). Deuteronomio. XXI; non igitur necesse erat, ut ad singulos fieret inspiratio divina, sed satis erat, si primis Patribus facta fuerit, et fortasse soli Noe facta fuit, et deinde ipse alios docuit.

Quinta propositio: « Probabile est dispensationem concessam omnibus Gentibus, non autem solis Hebraeis. » Dico id esse probabile, quia non ignoro multos existimare, soli populo Dei id esse concessum, nimirum ad propagandam eam Gentem, unde Messias nasciturus erat.

Probatur primo ex Augustino, qui in lib. XVI. de Civit. Dei cap. 38. et lib. XXII. contra Faustum, cap. 47. scribit, in terris ubi Jacob uxores quatuor duxit, fuisse morem ducendi plures uxores, posteritatis causa, et eum mo-

rem fuisse inculpabilem, quia eo tempore polygamiam lex nulla prohibebat. Quo loco Augustinus indicat, dispensationem fuisse generalem, tum quia absolute dicit, eo tempore nullam fuisse legem prohibentem polygamiam, quia nimirum lex naturalis propter generalem dispensationem nusquam obligabat, tum etiam, quia dicit in eo loco, et in aliis terris, ubi Jacob tunc erat, id fuisse licitum. Locus autem ille Gentilium erat, non Hebraeorum: siquidem Laban, cujus filias Jacob accepit uxores, idololatra erat, et patet Genes. 31. tum denique quia causa cur polygamia tunc esset licita, dicitur ab Augustino fuisse propagationis generis, seu sufficiens prolis: nec usquam dicit, quod sciam, propagandi populi Dei tantum.

Secundo probatur, quia Scriptura narrat, non solum Abraham et Jacob, et eorum posteris, sed etiam Esau, qui ad populum Dei non pertinebat, nullas uxores duxisse. Genes. XXVI. et XXVIII. Neque dubium videtur, quin Esau ad imitationem Abrahae id fecerit; neque Scriptura eum reprehendit. Ismaelitas quoque, qui usque ad hanc diem consuetudinem polygamiae retinent, ab Abrahamo, aliisque Patribus eam accepisse credibile est: et cum Scriptura Gentiles non reprehendat, quod eo tempore plures uxores haberent, probabile est omnino generalem fuisse permissionem.

Sexta propositio: « Probabile est, dispensationem hanc ante Christi adventum cessasse; sed si non ante cessaverit, certum est a Christo omnino esse sublata, ita ut jam non

solum Christianis, sed etiam aliis Gentibus omnibus polygamia prohibita sit. »

Quod a Christo sublata dispensatio sit, si qua tunc erat, satis probatum est in primo argumento capitis superioris. Quod autem probabile sit, antea per se cessasse, inde colligimus, quod jam antea cessaverat causa dispensationis: causa enim fuerat paucitas hominum. Nam quia post diluivum homines paucissimi erant, et non diu vivebant, ut ante diluivum, ideoque Deus ad faciliorem propagationem generis humani, indulset polygamiam: sed antequam Christus veniret, jam plenissimus erat mundus hominibus; quare cessaverat causa dispensationis.

Id quod homines etiam intellexisse videntur. Nam nec apud Judaeos, nec apud Romanos erat in usu polygamia tempore Christi nisi forte apud paucissimos. Siquidem in Evangelio sive discipuli, sive Pharisaei, sive alii loquantur, semper de uxore in numero singulari loquantur; et quod est manifestum indicium hujus rei, Zacharias, pater Joannis, cum uxorem sterilem haberet, non tamen aliam uxorem accepit, sed cum illa una usque ad senectutem vixit, ut patet ex 1. cap. Lucae.

Unum adhuc solvi posset argumentum ex epistola Gregorii III. ad Bonifatium, ubi uxorem secundam concessisse videtur cuidam ob aegritudinem primae. Sed de hac re disserimus lib. IV. de Pontifice, cap. 12. Solutio communis est, illam primam non fuisse veram conjugem ob impedimentum perpetuum: atque id Gregorium declarasse.

CONTROVERSIA IV.

DE MATRIMONII FIRMITATE.

CAPUT XII.

Matrimonium infidelium sobibile esse, etiam quoad vinculum.

Sequitur controversia quarta, quae est de Matrimonii firmitate. Ubi est initio observandum, aliud iudicium esse debere de conjugio fidelium, aliud de conjugio infidelium, et rursus aliud de conjugio fidelium rato,

et non consummato et aliud de conjugio infidelium rato, et consummato: denique aliud de conjugio fidelium consummato quoad divortium, aliud quoad repudium. Ex quo quatuor quaestiones existunt de Matrimonii firmitate; sed ultima est hujus loci maxime propria, et praeterea gravis admodum, et difficilis: ideo priores tres breviter perstringemus.

Prima igitur quaestio de conjugio infidelium, brevissima erit. Conjugium enim infidelium solvi posse, etiam quoad vinculum, i alter conjugum convertatur ad fidem, et

(1) Deut. XXI, 15.

alter nolit ei cohabitare sine injuria Creatoris: extra controversiam est, ex doctrina B. Pauli, I Corinth. vii. *Si infidelis discedit, discedat, etc.* (1). Et ex doctrina Ecclesiae 38. quaest. 2. can. Si infidelis, et cap. Quanto, et cap. Gaudemus, de divort.

Neque obstat illud: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, Matth. XIX (2); neque illud: *Qui dimiserit uxorem, excepta causa fornicationis etc.* ibidem; neque illud, quod propter haeresim non solvitur vinculum matrimonii, cum tamen haeresis species infidelitatis sit.

Nam ad primum responderi debet, hoc Matrimonium non dirimi ab homine, sed a Deo, ejus interpretem habemus Apostolum Paulum.

Ad secundum Cajetanus in comment. cap. 7. prioris ad Corinth. respondet, Christum dedisse libertatem solis viris, dimittendi, causa fornicationis, uxores; non autem uxori dimittendi viros. Paulum autem locutum esse de causa, quae sit communis viro et uxori, et hanc esse voluisse, conversionem alterius conjugis ab infidelitate.

Sed haec solutio non videtur satisfacere argumento. Nam in primis (ut infra ostensuri sumus) Dominus loquitur de dimissione quoad thorum, non quoad vinculum: in illa autem re pares sunt vir et uxor: potest enim, et vir uxorem adulteram, et uxor virum adulterum relinquere.

Sed neque haec loca recte conciliat Kemnitius, qui scribit in 2. par. Exam. pag. 1248, Christum loqui de eo, qui dimittit injuste, Paulum autem de eo qui injuste dimittitur. Nam ut Augustinus notat in lib. de adulterinis conjugis, cap. 2. et 3. Paulus non tantum permittit conjugi deserto ab infideli, aliud Matrimonium inire, sed etiam permittit simpliciter, dimittere infidelem, etiamsi cohabitare velit: solum enim consult, non autem praecipit, ut conjux fidelis non dimittat conjugem infidelem, si is velit cohabitare: et ideo si quis dimittat volentem cohabitare, non peccat contra ullum praecipitum. Praeterea, si infidelis non deserat fidelem, sed velit ei cohabitare cum injuria Creatoris, perpetuo scilicet persuadendo reditum ad infidelitatem, et Christum blasphemando, certe poterit a fideli dimitti, juxta illud: *Qui non odit patrem, et matrem, uxorem, filios etc. propter me*, Luc. XIV. (3). Haec igitur est Apostoli sententia: Si infidelis dis-

cedit, nimirum nolens cohabitare, aut nolens sine injuria Creatoris, discedat etc.

Dicendum est igitur cum Augustino, lib. I. de adulterinis conjugis, cap. 1. et 2. Christum loqui de Matrimonio inter fideles, Paulum de Matrimonio contracto inter infideles, id quod Paulus ipse satis declarat. Nam cum dixisset: *Praecipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*, subjungit: *Ceteris autem ego dico, non Dominus; si quis habet uxorem infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, etc.* (4). Ubi per ceteros, intelligit eos, qui Matrimonium ante fidem contraxerunt, de quibus Dominus nihil praecipit: de his ergo Paulus consilium dat, ut vir non dimittat uxorem infidelem, si ea velit cohabitare sine injuria Creatoris. Sed quia hoc est consilium, non praecipitum, ideo licet etiam dimittere uxorem infidelem, et tunc maxime, si nolit cohabitare.

Ad tertium dicendum, magnum esse discrimen inter conjugia contracta in infidelitate, et conjugia contracta post Baptismum. Priora enim, et si rata sint et firma ex natura sua, tamen Sacramenta non sunt, et ideo deest illis potissima ratio insolubilitatis. At posteriora, sacramenta sunt, et proinde duplicem habent rationem insolubilitatis. Quod ergo Apostolus docuit de matrimoniis in infidelitate contractis, non debet extendi ad matrimonia contracta post Baptismum: et ideo si alter conjugum convertatur ab haeresi, et alter nolit cohabitare sine injuria Creatoris, non solvitur matrimonium quoad vinculum, non quia haeresis non sit species infidelitatis, sed quia Matrimonium illud post Baptismum contractum fuerat, et ea de causa sacramentum erat: et similiter si alter conjugum Christianorum, fiat non tantum haereticus, sed etiam apostata, ethnicus, atheus, tamen nunquam solvitur vinculum Matrimonii, quia Sacramentum est.

Et hinc solvitur etiam dubitatio, quae nasci posset, cur videlicet si conjux fidelis nolit cohabitare cum conjuge etiam fideli, nisi cum injuria Creatoris, eum scilicet perpetuo ad malum sollicitando, cur, inquam, non possit Matrimonium solvi: causa enim jam reddita est, quod ejusmodi Matrimonium in Ecclesia contractum, Sacramentum sit.

CAPUT XIII.

Matrimonium ratum, non consummatum, solvi etiam quoad vinculum, per ingressum in religionem.

Alterta quaestio, de Matrimonio fidelium ratum, non autem consummato, tractata est a nobis in II. lib. de Monachis, cap. 38. Itaque ad eam Lectorem remittendum putavimus.

CAPUT XIV.

Matrimonium consummatum solvi posse quoad thorum, et cohabitationem

Tertia quaestio est de solutione Matrimonii consummati quoad thorum, et cohabitationem, manente vinculo conjugali; quae solutio proprie dicitur divortium a Theologis: et distinguitur a repudio, quod est solutio etiam quoad vinculum. Quamvis jureconsulti paulo aliter accipiant istas voces: nam repudium vocant dimissionem tum sponsae, tum etiam uxoris: divortium autem, dimissionem solius uxoris post Matrimonium, sive quoad thorum, sive quoad vinculum, ut patet ex I. inter stuprum, et I. inter divortium, ff. de verb. significat. unde tam in jure canonico, quam civili, in titulo de divortis, dicitur de solutione matrimonii, sive quoad thorum tantum, sive etiam quoad vinculum.

Sed quidquid sit de vocibus, Lutherus in libro de captivitate Babylon. cap. de Matrimonio, Philippus in locis Theologicis tit. de conjugio, Kemnitius in 2. par. Exam. Concilii Tridentini, et alii passim, non agnoscunt divortium manente vinculo conjugali. Kemnitius autem non solum negat, ullum esse licitum divortium ejusmodi, sed etiam Ecclesiam reprehendit, quod pluribus de causis, et non sola causa fornicationis, divortium quoad thorum concedat.

At nihilominus sententia Theologorum, et Ecclesiae totius est, posse matrimonium consummatum inter fideles solvi quoad thorum et cohabitationem, duabus de causis.

Primo ex consensu, propter majorem, atque altiore statum acquirendum, ut si uterque conjugum continentiam perpetuam vovent, et ad religionem transeat; cujus rei plurima exempla Sanctorum exstant, in disputatione de votis ostendimus, et habemus testimonium Christi Matth. xix. *Omnis qui reliquerit domum, vel agrum, vel uxorem etc.* (1). ubi loquitur de dimissione uxoris, ut Apostoli fecerant, nimirum causa sequendi ipsam.

Secundo sine consensu, ob crimen, idque triplex. Primum est, adulterium alterius conjugis, de quo Matth. v. Deinde si alter conjugum a fide Catholica recedat, ad Tit. III.: *Haereticum hominem post unam, et secundam correctionem decita* (2), ubi Apostolus de omnibus generatim loquitur, neque conjuges, aut parentes excipit. Et de his etiam intelliguntur verba Domini Luc. xiv: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, etc.* (3). Deinde si alter conjugum impellat alterum ad peccatum, ita ut non possit alter cum eo cohabitare sine periculo Deum offendendi; et de hoc loquitur Dominus cum ait: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum*, Matth. xviii (4). In quem locum scribens Hieronymus, docet sententiam Domini esse, ut si ii, qui nobis conjuncti sunt, et cari instar colorum, ut parentes, filii, uxor, causa sint ruinarum, ab his recedamus.

Atque haec omnia habentur in decretis Ecclesiae in titulo de divortis, et nuper Concilium Tridentinum contra Lutheranos id ipsum his verbis confirmavit, sess. 24. can. 8: « Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum, si quoad cohabitationem ad certum, incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit. »

Sunt autem antequam ad objectiones adversarii respondeamus, observanda tria. Primum est, libertatem divortium faciendi ob crimen, parem esse viro, et uxori: licet enim Dominus Matth. xix. de viro tantum loquatur, quia ordinario viro uxores dimittunt, raro autem ab uxori dimittuntur viri; tamen quod Dominus de viro dixit, etiam ad feminas pertinet. Nam Apostolus I Cor. vii. utrumque dixit: *Praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, et*

(1) I Corin. VII. 5. — (2) Matth. XIX. 16. — (3) Luc. XIV. 26. — (4) I. Corin. VII. 10.

(1) Matth. XIX. 29. — (2) Tit. III. 10. — (3) Luc. XIV. 26. — (4) Matth. XVIII. 9.

vir uxorem non dimittat (1); nimirum sine licita causa. Et idem docent Concilium Milevit. can. 17. Innocentius I. in epist. 3. cap. 4. Hieron. in epist. ad Oceanum de obitu Fabiolae, et Augustinus lib. de adulterinis conjugis 2. cap. 8.

Secundum est, divortium quoad thorum tantum, propria auctoritate posse fieri, modo vere noverit conjux conjugis adulterium. At vero divortium quoad cohabitationem, quia res est publica, et quae scandalizare potest ceteros, non posse fieri, nisi Ecclesia iudicio, ut habemus cap. Porro, de divortis.

Tertium est, divortium in causa fornicationis quatuor de causis posse fieri illicitum. Primo si fornicatio fuerit sine crimine, et proinde non fuerit nisi materialis, ut si mulier vim passa fuerit, aut ex ignorantia cum eo rem habuerit, quem virum suum esse credebat, non tamen esset alienus. Secundo si uterque conjux eodem crimine teneatur. Tertio si post cognitum adulterium conjugis, cum eo rem habuerit. Quarto si auctor fuit conjugi, ut fornicaretur. Vide Sotum in 4. dist. 36. quest. unica, art. 1.

Sed Kemnitii objecta diluenda sunt, quae adversus hunc Canonem proposuit in 2. par. Exam. 1268. et sequentibus. Prima objectio: « Definitio illa divortii, quod sit separatio matrimonii quoad thorum, manente vinculo conjugali, nova est, et ex verbis Pauli male intellectis, perperam fabricata: nam ex illis verbis deducta est: praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari. Sed Apostolus hoc loco non loquitur de justo divortio, quod fieri potest in causa fornicationis: non enim praecipit uxorem a viro non discedere, si de divortio justo loqueretur. Agit igitur de dissidiis quibusdam levibus, quae interdum inter conjuges oriuntur, et proinde de illicito divortio, quo a se invicem discedunt, sed paulo post reconciliantur. Quare perperam ex hoc loco Catholici divortium deduxerunt, quod manente vinculo in Ecclesia licite fiat. »

Respondeo: Catholici ex hoc loco verissime divortium justum et licitum, manente tamen vinculo didicerunt, quamvis non ex hoc loco solum, sed etiam ex multis aliis, ut supra ostendimus. Nam ut sanctus Augustinus, lib. 1. de adulterinis conjugis, cap. 1.

(1) I Corinth. VII. 10.

2. 3. et 4. recte vidit, et monuit, non loquitur B. Paulus de eadem discessione, cum ait: *Praecipio uxorem a viro non discedere*. Et cum ait: *Quod si discesserit, manere inuuptam*. Nam in priore loco agit de injusta discessione, in posteriore de justa. Si enim Apostolus ageret de separatione illicita ob leves causas, cum ait, *Quod si discesserit etc.* non daret conjugibus optionem, ut post separationem, aut inuuptae manerent, aut viris suis reconciliarentur, sed simpliciter praecipit, ut viris reconciliarentur. Si enim Dominus uxorem a viro discedere prohibuit, nimirum sine justa causa, ut ipse, Apostolus testatur, quomodo fieri potest, ut idem Apostolus ibidem permittat, contra Domini praecipitum, uxorem a viro sine justa causa separatam manere? Quare hic erit sensus Apostoli: praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, nimirum sine justa causa, quod si discesserit, causa nimirum justa inventa, manere inuuptam etc. Errant igitur manifeste Erasmus, Kemnitius, Calvinus, Beza et omnes alii, qui hunc locum exponunt de injusta discessione, et justum divortium ex hoc loco colligi posse negant.

Secunda objectio: « Christus Matth. v. et xix. dimissionem conjugis nisi propter causam fornicationis pronuntiat esse illicitam, et illegitimam. Contra hanc Christi sententiam, Pontifici decernunt praeter fornicationem, multas alias esse causas, propter quas licita, et legitima conjugum separatio fieri possit. »

Respondeo: constat ex Evangelio, alias esse causas, praeter fornicationem carnalem, cur conjugium separari possit quoad thorum, ut supra ostendimus ex variis locis: sed ille in primis est insignis, qui habetur Matth. xix. Nam ubi Dominus jussit, non dimitti uxorem, nisi ob fornicationem; in eodem capite, promisit centuplum in hoc saeculo, et vitam aeternam in futuro iis, qui uxores dimiserint propter Evangelicam perfectionem. Quare ne ipsum Evangelium secum pugnet, adhibenda est explicatio, et limitatio aliqua.

Praeterea ex Apostolo I Cor. vii. didicimus, posse infidelem conjugem a fidei dimitti, etiamsi fornicatio non intercesserit: non igitur verba Domini universaliter, et sine limitatione accipienda sunt.

Ut igitur Domini sententiam exponamus,

primo limitanda est ad Matrimonia contracta inter fideles, ut detur locus Apostolo permittenti solutionem conjugii contracti inter infideles. Secundo sententia Domini intelligenda est de dimissione ratione criminis non ratione majoris perfectionis adipiscendae. Nam ratio cur Dominus prohibet conjugem dimitti, est quia qui injuste dimittit, est alteri conjugi causa moechandi. At qui dimittit causa majoris perfectionis, non est causa moechandi, quia vel Matrimonium est consummatum, et tunc non potest fieri talis separatio, nisi ex consensu libero utriusque partis, vel est ratum tantum, et tunc fit separatio quoad vinculum, et ideo potest conjux relicta alteri nubere: quare nullum est adulterii periculum.

Cur autem dimissionem ob crimen Dominus dixerit non posse fieri, nisi causa fornicationis, cum tamen possit fieri etiam ob alia crimina, S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 26. 27. et 28. dicit rationem esse, quia nomine fornicationis intelligi possunt omnia crimina. Nam etiam idololatria, et omnis superstitio, est fornicatio quaedam spiritualis cum falsis diis: et rursus secundum Apostolum, avaritia est idolorum servitus; et sicut avaritia est idolorum servitus, et proinde fornicatio quaedam, ita etiam omnia alia prava cupiditas est quaedam fornicatio.

Sed haec disputatio Augustini, ipsi etiam Augustino suspecta fuit: nam ad litteram non est dubium quin Dominus loquatur de sola fornicatione carnali. Et praeterea falsum est, ob quodlibet crimen posse dirimi Matrimonia, etiam quoad thorum: solum enim, ut supra ostendimus, dirimuntur ab Ecclesia ob crimina, quae vergunt in detrimentum alterius conjugis. Quare idem Augustinus lib. 1. retract. cap. 19. non vult nos hanc suam sententiam absolute sequi.

Dicendum est igitur, Dominum ob duas causas excepisse solam fornicationem. Prima causa est, quia sola fornicatio est propria solutio matrimonii; ceterae autem communes sunt matrimonio cum aliis omnibus confederationibus: nam propter haereticam, vel inductionem ad peccandum, non solum separari debet conjux a conjuge, sed etiam filius a patre, frater a fratre, servus a Domino etc. Quocirca Dominus istas causas non exclusit, quas sciebat esse communes, sed exclusit eas omnes, ob quas ceterae confederationes non dirimuntur, excepta

fornicatione. Ratio autem hujus est, quia sola fornicatio directe opponitur fidei conjugali, et substantiae ipsius matrimonii, caetera autem crimina per accidens se habent ad matrimonium.

Secunda causa est, quia Dominus loquebatur de dimissione non ad certum tempus, sed perpetua: nam de hac loquebantur, qui eum interrogaverant. Porro causa perpetui divortii nulla est, nisi fornicatio: propter fornicationem enim conjugis, etiamsi tantum semel ea perpetraret, et mox qui peccaverat, respiscat, liberatur alter conjux a debito reddendo per omnem vitam. At propter alia crimina non liberatur, nisi pro eo tempore, quo durant ea crimina: si enim conjux, qui conjugem ad peccandum inducebat, respiscat, et serio convertatur, tenetur conjux eum recipere, eique affectu maritali cohabitare, quia ista crimina, ut diximus, per accidens opponuntur Matrimonio, ac fornicatio per se opponitur; et ideo statim, atque conjux fornicando frangit conjugii datam fidem, quia non stat promissis, cadit a jure conjugii, nec habet amplius in conjugem ullum jus.

Tertia objectio: « Separationem, quae I Cor. vii. extra causam fornicationis describitur, Paulus nec suadet, nec decernit, sed docet eam pugnare cum praecipio Domini, qui praecipit non discedere: quando vero conjuges contra illam Apostoli doctrinam privata contumacia se separant, tunc Paulus suadet reconciliationem, aut si hoc nolint, pronuntiat ipsos debere sine conjugio manere. Sed octavus hic canon dicit, ipsam Ecclesiam ob multas causas, praeter fornicationem, decernere posse separationem. » Haec Kemnitius; volui enim ejus verba ponere, ne queratur objectionem suam non esse fideliter recitatum.

Respondeo: tunc soluta est haec objectio, cum ad primam respondimus: falso enim Kemnitius assuinit, illa verba Pauli: « *Si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari*, esse accipienda de illicita discessione, ut ibi ex Augustino invictissima demonstratio docuimus. Itaque falso dicit Kemnitius, describi I Corinth. vii. separationem extra causam fornicationis, et eam a Paulo improbari. Sed etiamsi hoc esset verum, exponeremus Pauli sententiam, ut jam jam Domini sententiam exposuimus.

Quarta objectio: « Christus Matth. v. ideo prohibet uxorem dimitti extra causam

fornicationis, quia ejusmodi dimissio obicit periculis usionis, fornicationis, et adulterii. Sed de his periculis Pontificii non sunt solliciti; libere enim decernunt separationem ad certum, incertumve tempus. »

Respondeo : quando justa est dimissio : periculum fornicationis, cui obicitur dimissus, non imputatur dimittenti, qui utitur jure suo, sed ei, qui dedit causam cur dimitteretur. Nam certe qui dimittit uxorem causa fornicationis, quia juste dimittit, non dicitur obicere uxorem periculo fornicationis, etiamsi illa sic dimissa meretriciam artem exercere incipiat. Justam autem esse dimissionem, quam Ecclesia decernit, supra probavimus, quia est conformis Evangelio, et recta rationi. Nam cum duo immineant pericula, unum conjugi innocenti, si sinatur habitare cum conjugē hæretico, aut impellente ad flagitia, periculum videlicet in hæresim, aut in flagitia labendi, alterum conjugi nocenti, si separaretur, periculum scilicet fornicandi : Ecclesia recto judicio censet potius consulendum innocenti, quam nocenti, et ideo matrimonia illa dirimit quoad cohabitationem. Quare Pontificii non ideo separationem decernunt, quod de periculis fornicationis et adulterii non sint solliciti, sed quod magis solliciti sint de periculis aliis gravioribus.

Quinta objectio : « Contendunt tale debere esse divortium, in quo vinculum matrimonii salvum maneat. Atqui sic Pontificia illa separatione vinculum conjugii multis et variis modis solvitur. Nam quid sit vinculum matrimonii, docent hæ sententiæ : Et adhererebit uxori suæ; Faciamus ei adjutorium, quod sit eorum ipso; Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir; Iterum convenite, ne tentet vos Satan; Non sunt duo, sed una caro; et ipsum Matrimonium definitur individua vitæ consuetudine. At hæc omnia vincula solvit divortium quoad thorum, et cohabitationem; ergo homines separant, quod Deus conjunxit. »

Respondeo : tota objectio nititur falsa vinculi conjugalis explicatione. Vinculum enim conjugale dicitur mutua quædam obligatio, quia vir ita efficitur maritus unius femine, ut non possit esse alterius, illa vivente; et femina ita efficitur uxor unius viri, ut non possit esse alterius, illo vivente : sic enim explicat Apostolus Roman. vii. et I Corint. vii. Cohabitatio autem, et societas lecti, ac mensæ, de quo loquuntur Scripturæ

allegatæ a Kemnitio, non vinculum ipsum efficiunt, aut sunt, sed ex illo consequuntur : alioqui quotiescumque vir, et uxor, etiam justa de causa, in diversas regiones abirent, atque inter se distarent, conjugii vinculum solveretur; quod sane absurdissimum est. Sicut igitur vir, et uxor, vinculum matrimonii retinent, quando unus in Oriente, altera in Occidente degit, quia non potest vir alteri femine, neque uxor alteri viro sine adulterio jungi, cum adhuc sint veri conjuges, licet non cohabitent, neque sibi invicem adherent : ita etiam vinculum conjugii retinet vir et uxor, per divortium separati, quia adhuc ille hujus solius femine vir, et illa hujus solius viri uxor est.

Ille autem verba : *Quod Deus conjunxit, homo non separat*, de vero vinculo intelligenda sunt, non de cohabitatione, aut lecti communione, nisi velimus conjuges ipsos toties solvere quod Deus conjunxit, quoties a se invicem absunt.

CAPUT XV.

An matrimonium fidelium consummatum, solubile sit quoad vinculum, variæ sententiæ afferuntur.

Perventum est tandem ad quartam et ultimam questionem de solutionem matrimonii consummati, quoad vinculum : in qua questione multos habemus adversarios, Græcos, Latinos, Hæreticos, et Catholicos.

Sentiunt enim, in causa fornicationis posse conjugem innocentem non solum separari quoad thorum, sed etiam quoad vinculum, a conjugē, et aliud Matrimonium inire, in primis Græci, qui se jam dudum a Romana Ecclesia separaverunt. Id enim inter eorum errores numeral Guido Carmelita, in sua summa de hæreticis; et in Concilio Florentino sessione ult. Pontifex ipse Eugenius Græcis dixit, eos graviter a Latinis accusari, quod Matrimonia dissolverent : neque illi negare ausi sunt, sed rationes suas se habere responderunt. Denique notum est, hoc tempore Græcos re ipsa Matrimonia dissolvere, et conjugibus alia Matrimonia ineundi potestatem facere in causa adulterii.

Ex Latinis Lutherani omnes, et Calvinistæ, atque Anabaptistæ in eodem errore versantur : sed alii magis, alii minus errant.

Lutherus in libro de captivitate Babylo-nica, cap. de Matrimonio, nihil statuere aude-t : tamen cupit vehementer definiri non solum causa fornicationis, sed etiam quando alter conjux recedit in aliam regionem post decennium, aut nunquam reversurus, licitum esse aliud matrimonium contrahere. Ubi obiter annotanda est Lutheri contradictio in eadem pagina. Nam scribit Papam errare, cum divortium concedit extra causam fornicationis, quam solum Dominus excepit, et statim adjungit, optare se ut definiatur, licere divortium facere ob absentiam diuturnam alterius conjugis. Si enim error est, divortium facere ob aliam causam, quam fornicationis, errorem igitur definiri cupit Lutherus, cum ob absentiam conjugis divortium esse licitum definiri cupit.

Addit autem, se nolle quidquam definiri sola Papæ, et Episcoporum auctoritate; sed si duo eruditi, et boni viri in nomine Christi consentirent, et in spiritu Christi pronuntiarent, eorum judicium se Conciliis prælatu-rum : quæ sane mera fatuitas est. Nam unde sciemus, duos illos homines in nomine Christi magis consensusse, et in Spiritu sancto pronuntiassse, quam tot Episcopos, qui ex diversis provinciis unum in locum legitime conveniunt ad fidem Christianam explicandam? Certe his mille, et quingentis annis, nunquam Ecclesia duorum quorumlibet hominum judicia Episcoporum Conciliis anteposuit.

Idem Lutherus post annos tres, anno videlicet 1523, doctior factus (nam priorem librum anno 1520, ediderat) scripsit librum in caput vii. prioris ad Corinth. ubi multas ob causas Matrimonium solvi, et aliud iniri posse censet : ut, si non modo ethnicus Christianam, sed etiam falsus Christianus Christianam conjugem deserat, vel si conjux conjugem ad furtum aut aliud peccatum inducat, vel si ob frequentes rixas molesta sit cohabitatio cum priore conjugē, vel si diu absit alter conjux. In libro quoque de causis Matrimonialibus, edito anno 1530, si pauper cum divite matrimonio contrahat, et consummet, ac deinde pauper divitem conjugem retinere non possit, quod amici, vel affines divitis impediunt, judicat Lutherus posse pauperem ad aliud matrimonium se transferre.

Martinus Bucerus in cap. XIX. Matth. Lutherum ipsum impudentia superat. Contendit enim matrimonium solvi posse, et aliud iniri, quoties uxor non se commodam viro, aut

vir non se commodam uxori præbet : quæcumque videlicet de causa sibi invicem conjuges displicant. Ex quo recte colligit Tapperus in explicatione art. 18. Lovan. facilius dissolvi Matrimonia auctore Bucero, quam civiles contractus; neque enim contractus civiles ob solam malitiam contrahentium unquam dirimuntur.

Philippus Melancthon in locis Theologicis, titulo de Conjugio, in duobus tantum casibus permittit aliud matrimonium iniri, nimirum si alter conjugum fornicetur; vel si injuste conjugem deserat, vult parti innocenti licere aliud conjugium celebrare. Tamen in annot. ad cap. v. Matth. idem Melancthon non solum parti innocenti, sed etiam nocenti aliud matrimonium concedit, quia (ut ipse dicit) non est ulli imponenda poena, quam ferre non possit.

Joannes Brentius in Confess. Wirtembergensis, cap. de Conjugio, in fine illius cap., sperare se dicit, pios Episcopos, et principes concessuros jus contrahendi aliud matrimonium iis, qui ob adulterium alterius conjugis justo divortio separati sunt.

Joannes Calvinus lib. iv. Instit. cap. 19. §. ult. tyrannicam legem vocat, quæ non permittit aliud conjugium ei, qui ab adultera conjugē divortium fecit : et in cap. XIX. Matth. vult quidem vinculum Matrimonii dirimi in causa adulterii, sed non admitti alias causas, nisi desertionem fidelis a conjugē infidelis.

Martinus Kemnitius in 2. par. Examin. pag. 1249. Calvinum apertissime sequitur. Nam duos tantum casus esse voluit, in quo liceret aliud Matrimonium inire, nimirum adulterium alterius conjugis, et desertionem infidelis, ubi per infidelem non intelligit quemlibet injustum desertorem, ut Lutherus, et Philippus intelligebant, sed solum eum qui Christianus non est, sed gentilis; de quo casu nulla est questio, ut supra vidimus. Deinde in sequenti pag. 1250. explicat se tantum loqui de parte innocente, cum aliud matrimonium ob adulterium concedit. Quare neque Philippus cum Lutero, neque Kemnitius cum Philippo, aut Lutero in sententia convenit.

Eandem sententiam secutus est Erasmus, qui in annotat. ad 7. cap. prioris ad Corinth. fusissime probare conatur, propter fornicationem licere conjugi innocenti ad alias nuptias transire. Edidit autem Erasmus primum has annotationes anno 1515. biennio scilicet

antequam Lutheri factio exoriretur : ex quo intelligimus, non Erasmus a Luthero, sed Luthero potius ab Erasmo hunc errorem hausisse.

Ex Catholicis duo sunt, qui eodem errore tenentur. Cajetanus in Commentar. ad. cap. XIX. Matth., timide tamen, et breviter rem attingens : et Ambrosius Catharinus, qui lib. v. annotat. in Commentaria Cajetani, in fine, disputat questionem istam, ac tandem concludit, ex Evangelio, et Apostolo non posse colligi, non licere in causa fornicationis aliud matrimonium inire, id tamen variis canonibus esse prohibitum, et ideo non debere fieri nisi ex Ecclesie auctoritate.

Porro tres isti, Erasmus, Cajetanus, Catharinus in hoc multum ab hereticis supra nominatis distant, quod se Ecclesie iudicio disertis verbis subjiciunt. Et quia Ecclesia sententiam suam jam apertissime protulit, ut patet ex can. 6. et 7. sess. 24. Tridentini Concilii, ubi anathema dicitur iis, qui sentiunt Matrimonium quoad vinculum ulla de causa solvi posse, ideo isti quoque, ac præsertim duo posteriores, a reliquorum omnium Theologorum Catholicorum communissima sententia separandi minime esse videntur.

CAPUT XVI.

Matrimonium insolubile esse quod vinculum, probatur ex verbo Dei, traditione, et ratione.

Probandum igitur jam nobis est, matrimonium inter fideles contracti, et consummati vinculum adeo esse insolubile, ut neque causa fornicationis dirimi possit; et ideo vivente priore conjugio nunquam esse licitum ad alias nuptias aspirare.

Primus locus sit ille, qui est apud Matth. cap. v. *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat* (1). Verba illa : *Et qui dimissam duxerit, adulterat*, vel universe accipienda sunt, vel cum exceptione, nisi ob fornicationem. Si universe, ergo qui dimissam duxerit, etiam ob fornicationem, moechatur; ergo non fuerat dimissa quoad vinculum, sed solum quoad thorum : non enim moecharetur qui illam

ducit, nisi adhuc esset priori viro alligata. Si cum exceptione, ergo qui fornicariam a viro dimissam duxerit, non moechatur. Ergo melior est conditio fornicarie, quam innocentis, et castæ; nam fornicaria libera est, et nubere potest, innocens autem injuste dimissa, nec priorem virum habere potest, nec alteri nubere. Atqui hoc absurdissimum est, ut lex Christi justissima dimissam juste meliori loco esse velit, quam dimissam injuste.

Respondent aliqui, sententiam illam esse generalem, sed fornicariam non posse nubere alteri, non quod non sit direptum vinculum matrimonii, sed quia in penam peccati lex prohibet illam nubere.

Sed hæc solutio nulla est. Si enim prohiberetur nubere in penam peccati, sed vere tamen libera esset, ac soluta vinculis prioris conjugii, peccaret quidem nubendo, et forte Matrimonium esset irritum, sed non moecharetur neque ipsa, neque qui eam duceret : non enim est adulterium, nisi cum conjugio alterius. Dominus autem disertis verbis pronuntiat : *Et qui dimissam duxerit, adulterat.*

Secundus locus est apud Marcum, cap. x : *Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam : et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupsarit, moechatur* (2). Et similia habentur Luc. XVI : *Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur, et qui dimissam a viro ducit, moechatur* (3). Hæc verba universaliter docent nunquam ita dissolvi Matrimonium inter fideles contractum, et consummatum, ut liceat ad alias nuptias transire.

Respondent adversarii, loca ista debere exponi ex cap. XIX. Matth. ubi habetur exceptio fornicationis. Nam nisi in verbis Marci, et Lucae, subintelligamus, excepta causa fornicationis, pugnabant Marcus, et Lucas cum Matthæo; ista enim contradicentia sunt : *Omnis qui dimiserit, etc., moechatur, et, Non omnis qui dimiserit, etc., moechatur*. Ista autem posterior sententia ex Matthæo colligitur; idem enim est dicere : *Omnis qui dimiserit, excepta fornicationis causa, et, Non omnis qui dimiserit* : prior vero propositio apud Marcum, et Lucam habetur, nisi subintelligatur eadem exceptio.

At contra. Nam ut supra diximus in questione de polygamia, omittit quidem interdum aliquid, aut addunt, quod alii Evangeliste non omiserunt, aut non addiderunt, sed

nunquam ita omittunt, ut sententia reddatur falsa; nam alioqui Evangelistæ homines decepissent, quibus Evangelia sua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Evangelistarum.

Certo, quando Marcus Romæ scripsit Evangelium ex prædicatione Petri acceptum, non remisit Romanos ad Evangelium Matthæi tanquam ad commentarium : imo si tunc Romæ Matthæi Evangelium in manibus fidelium fuisse, credibile est Marcum scripturum non fuisse. Non enim scripsit Marcus, ut Matthæo aliquid adderet, quod postea fecit Joannes, sed tantum ut haberent Romani scriptum, memoriæ causa, quod sola voce B. Petrus Apostolus illis tradiderat : hanc enim causam referunt Irenæus lib. III. cap. 1. Eusebius lib. II. histor. cap. 15. et Hieronymus in lib. de viris illustribus in Marco.

Atque idem dici potest de Luca, qui Evangelium scripsit his Gentibus, quibus prædicaverat Paulus, et ad quos nondum pervenerant Matthæi, et Marci volumina; sed tantum falsa quadam scripta Pseudoangelistarum, ut ipse breviter indicat in principio Evangelii, et clarius colligitur ex Ambrosio in commentar. I. cap. Lucae, et ex Ensebio lib. III. histor. cap. 24. et Hieronymus in libro de viris illustribus in Luca. Oportet igitur vera esse absolute, quæ Marcus et Lucas dicunt, neque pendere a verbis Matthæi, nisi velimus deceptos fuisse eos, qui sine Matthæo, Marcum aut Lucam legebant.

Sed objicies, quia S. Augustinus lib. I. de adulterinis conjug. cap. 11. dicit locum Matthæi esse obscurum, et esse ambigendum de eo, donec veniamus ad alios Evangelistas.

At Augustinus non dicit ambigendum de eo quod Matthæus dicit, sed de eo quod non dicit. Matthæus enim dicit eum moechari, qui extra causam fornicationis uxore dimissa, aliam ducit : et hoc est simpliciter verum.

Sed non dicit, an hic tantum sit moechus, an etiam is, qui dimissa uxore ob fornicationem, aliam ducit : id quod alii Evangelistæ dixerunt apertissime. Adversarii autem nostri volunt nos ambigere de eo, quod Marcus et Lucas dicunt, an sit accipiendum ut sonat, non de eo quod non dicunt. Quare idem S. Augustinus lib. I. de adulterinis conjugis, cap. 9. graviter invenitur in eos, qui horum Evangelistarum verba non accipiunt universaliter, ut sonant : « Qui somus, inquit, nos, ut dicamus, est qui moechatur, uxore dimissa,

alteram ducens, et est qui hoc faciens non moechatur, cum Evangelium dicit, omnem moechari qui hoc facit. »

Ad objectionem autem illam respondemus, non esse repugnantiam inter Evangelistas; illa enim propositio : Non omnis qui dimittit uxorem, et aliam ducit, moechatur, non invenitur apud Matthæum, ut adversarii existimant. Illa enim sunt verba Matthæi : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur*; ex quibus non debet inferri, ergo non omnis, qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, moechatur.

Cum autem id non debeat inferri, cum plane sequi videatur, multæ cause reddi solent. Durandum in 4. dist. 35. quest. 2. ad ultimum, dicit, Christum loqui apud Matthæum præsupposita lege veteri, quæ jubebat adulteros occidi; hæc enim lege servata, licebat in causa fornicationis uxorem dimittere, et aliam ducere, quia nimirum propter adulteræ supplicium extremum, dirimebatur vinculum conjugii.

Non probatur mihi hæc solutio. Primo, quia Dominus non tradidit legem solis Judæis, sed etiam Christianis : non jubet lex Evangelica adulteros occidere, imo Joan. VIII. Dominus adulteram liberavit a morte. Nec ignorabat Christus, in Ecclesia sua varias fuisse futuras leges principum, quibus interdum occiderentur, interdum non occiderentur adulteri; quare non est credibile, Christum esse locutum præsupposita lege de occidendis adulteris.

Præterea, si ita esset, Christi sententia esset valde imperfecta. Nam potuit multis modis impediri mors adulteræ, aut quia fugeret in aliam regionem, aut quia non posset probari testibus duobus adulterum, etiamsi viro exploratum esset; quid ergo tunc fieret secundum Christi doctrinam?

Adde, quod tradere uxorem lapidandam non est proprie illam dimittere, et ducere aliam : non enim dimittitur qui occiditur, neque dicitur alia duci priore dimissa, quando prior non vivit.

Denique non poterat esse questio, an liceret uxore lapidata ob adulterium, aliam ducere : non igitur oportebat magis excipere causam fornicationis, quam causam mortis.

Hæc ergo solutione ommissa, aliqui dicunt verbum *Moechatur*, referendum esse divisim ad utramque partem sententiæ, hoc modo:

(1) Matth. V. 32. — (2) Marc. X. 11. — (3) Luc. XVI. 18.